

Bergmaterialindustrins
**Färdplan för
biologisk
mångfald**

Om SBMI

Sveriges Bergmaterialindustri (SBMI) är branschorganisationen för producenter av bergmaterial samt leverantörer och konsulter som arbetar i branschen. Föreningen samlar cirka 90 procent av den svenska bergmaterialindustrin.

Om färdplanen

Bergmaterialindustrins färdplan för biologisk mångfald har tagits fram av SBMI i samarbete med Swerock (ingår i PEAB-koncernen), Skanska Industrial Solutions, NCC Industry, Svevia, Heidelberg Materials och Sibelco Nordic under projektledning av Ecogain. Färdplanen har beslutats av SBMIs styrelse.

I arbetet har även en referensgrupp med deltagare från Naturvårdsverket, Naturskyddsföreningen, Världsnaturfonden WWF, Birdlife, Trafikverket och SLU Centrum för biologisk mångfald deltagit med värdefulla synpunkter. Till dessa riktas ett stort tack.

Ett stort tack riktas också till SBUF, Svenska byggbranschens utvecklingsfond, med vars stöd projektet har finansierats.

2025-09-02

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
1. Inledning	8
2. Vision – att stärka biologisk mångfald i täkter	12
3. Bergmaterialindustrins påverkan och möjlighet att gynna biologisk mångfald	15
4. Nuläget i branschen	19
5. Trender och drivkrafter.....	27
6. Vägen mot målet att stärka biologisk mångfald.....	30
7. Genomförandet av färdplanen.....	36

*Svartvit flugsnappare i Swerocks tåkt Vänersborgskrossen.
Fotograf: Tommy Andersson.*

Förord

Biologisk mångfald och välfungerande ekosystem är en grundläggande förutsättning för ett fungerande samhälle. De ger oss ekosystemtjänster som renar vårt vatten, pollinerar våra grödor och skyddar oss mot effekterna av klimatförändringarna. Men naturen är under stark press, både globalt och i Sverige. Förlusten av arter och livsmiljöer hotar de ekosystem vi är beroende av. FN:s globala ramverk för biologisk mångfald är tydligt: vi måste stoppa och vända förlusten av biologisk mångfald.

Bergmaterialförsörjning för samhällsbyggande är också en grundläggande förutsättning för ett fungerande samhälle. Bergmaterialindustrin har både ett ansvar och en unik möjlighet att bidra. Våra täkter påverkar naturen, men de kan också skapa nya livsmiljöer för arter som annars trängs undan. Med rätt åtgärder under drift och efter avslutad verksamhet kan täkter bli värdefulla miljöer för fåglar, insekter, groddjur och växter.

När vi tog fram Bergmaterialindustrins klimatfärdplan inom ramen för Fossilfritt Sverige, tog vi ett tydligt steg mot en fossilfri och konkurrenskraftig bransch som visar vägen för en systematisk klimatomställning. Nu tar vi nästa steg mot en hållbar bergmaterialförsörjning. Den här färdplanen för biologisk mångfald kompletterar klimatarbetet och visar hur vi kan arbeta strukturerat och målmedvetet för att stärka naturvärden. Tillsammans bildar de två färdplanerna en helhet där resurseffektivitet, klimatnytta och naturvärden går hand i hand.

Färdplanen för biologisk mångfald är vårt svar på en av vår tids största utmaningar. Vi samlas nu i branschen kring en tydlig riktning, gemensamma mål och ett systematiskt arbetssätt för att stärka den biologiska mångfalden. Det handlar om att gå från punktinsatser till långsiktigt, mätbart och systematiskt arbete. Det är så vi kan bidra till att uppfylla både internationella och nationella mål om biologisk mångfald.

Många av våra medlemsföretag har redan visat att det är möjligt att skapa bra livsmiljöer för olika arter i täkter och hur ekologisk efterbehandling kan ge nytt liv åt platser som tidigare använts för materialförsörjning. Nu tar vi nästa steg – tillsammans och med full kraft.

Vår vision är tydlig: en bergmaterialindustri som bidrar till att stärka biologisk mångfald i regioner där täktverksamhet pågår. Den här färdplanen visar vägen dit.

Mårten Sohlman

vd, Sveriges Bergmaterialindustri (SBMI).

Sammanfattning

Bergmaterialindustrins färdplan för biologisk mångfald syftar till att samla branschen bakom en gemensam riktning för att stärka den biologiska mångfalden i samband med täktverksamhet. Bakom initiativet står Sveriges Bergmaterialindustri (SBMI) tillsammans med ledande aktörer inom branschen, samt med stöd från Ecogain och Svenska byggbranschens utvecklingsfond (SBUF).

På både global och nationell nivå är läget för den biologiska mångfalden allvarligt. Att stoppa och vända förlusten av biologisk mångfald har därför blivit en global prioritet under de senaste åren. Genom FN:s globala ramverk för biologisk mångfald, Kunming-Montreal-avtalet, som vägledande riktning ska både länder och företag bidra till att bevara, återställa och använda naturresurser på ett hållbart sätt. Sveriges Bergmaterialindustri vill genom denna färdplan synliggöra bergmaterialindustrins roll och stötta medlemsföretagen i arbetet med att stärka biologisk mångfald i täkter.

Visionen är att stärka biologisk mångfald i regioner där täktverksamhet pågår. För att nå dit har branschen identifierat ett antal prioriterade åtgärder som syftar till att öka det systematiska arbetssättet, implementera åtgärder och verka för ökad kunskap och samverkan med relevanta aktörer. Det finns också ett tydligt behov av mer dokumentation och uppföljning av åtgärder för biologisk mångfald.

Bergmaterialindustrin är en bransch som tar mark i anspråk för att producera och tillhandahålla bergmaterial och sand till bygg- och anläggningssektorn, samt andra typer av industrier. Vid all typ av markanvändning ändras förutsättningarna för naturvärden på platsen. Tidigare habitat och naturvärden minskar eller försvinner och i många fall skapas nya. Det finns också möjligheter att gynna biologisk mångfald,

både under drift och vid efterbehandling. Den karga miljön i täkter med öppna ytor skapar nya livsutrymmen för andra arter än de som tidigare vistats på platsen. Miljöerna är ofta attraktiva för olika typer av rovfåglar, samt busk- eller grushäckande fåglar. De näringsfattiga slänterna i exempelvis vallar kan utgöra habitat för konkurrenssvaga kärlväxter och lockar också sandlevande insekter såsom olika arter av steklar, skalbaggar och fjärilar liksom sandödlor. Rätt utnyttjat är täktmiljön unik och skapar möjligheter för att främja biologisk mångfald och gynna vissa arter både under pågående verksamhet och efter genomförd efterbehandling.

Färdplanen pekar även på utmaningar och behovet av att alla samhällssektorer behöver vara en del av lösningen. Det inkluderar utöver bergmaterialindustrin även regeringen, ansvariga myndigheter, kommuner och regioner, samt beställare av bergmaterial. En ökad dialog med markägare om täkters potential för biologisk mångfald är också en viktig åtgärd. Det kan ske i samband med att täktföretaget skriver ett civilrättsligt avtal med markägaren om att nyttja fastigheten för täktverksamhet vid nyetablering, samt inför avslutandet av täktverksamheten.

Färdplanen utgör ett första steg i det branschgemensamma arbetet med att stärka biologisk mångfald i täkter. I takt med att kunskapen och erfarenheten ökar inom branschen, och i ljuset av samhällsutvecklingen, kommer det att vara nödvändigt att regelbundet utvärdera och uppdatera färdplanen – för att säkerställa att den styr mot det långsiktiga målet om en bergmaterialindustri i harmoni med naturen 2050.

Stenmjölsupplag älskas av backsvalar som bygger sina bon i det finkorniga materialet. De behöver också tillgång till föda i närheten, gärna över öppet vatten. Foto: Onsala Biokonsult AB.

1. Inledning

Syftet med bergmaterialindustrins färdplan för biologisk mångfald är att samla branschens aktörer kring en gemensam riktning som bidrar till att uppfylla både nationella och internationella mål för biologisk mångfald.

Färdplanen uttrycker bergmaterialindustrins vilja att samarbeta för att ta ett tydligt ansvar för att upprätthålla, stärka och återställa ekosystemens funktioner – samtidigt som samhällets behov av nödvändiga bergmaterial för samhällsbyggande kan tillgodoses på ett hållbart sätt.

Bergmaterial i Sverige

Bergmaterial är en av Sveriges viktigaste naturresurser. Det används främst inom bygg- och anläggningssektorn och är grunden i det mesta som byggs. Bergmaterial bryts i de drygt 1 000 bergtäkter som finns runt om i landet. En viss mängd bergmaterial kommer även från entreprenadberg, det vill säga material som uppstår till följd av bygg- och anläggningsverksamhet som tunnlar och vägbyggen, samt återvunnet byggnadsmaterial. Den geografiska spridningen av täkterna innebär att bergmaterialet ofta bryts i närheten av platsen där det ska användas. Varje år produceras omkring 100 miljoner ton bergmaterial i Sverige, vilket gör det till landets största industriprodukt sett till vikt.

Samhällets behov av bergmaterial

Vårt samhälle är beroende av bergmaterial. Nästan alla typer av byggnationer kräver sten, grus och sand i olika former. I ett stort och avlångt land som Sverige behövs ett välfungerande transportsystem och en växande befolkning medför ett ökat behov av bostäder, skolor, sjukhus och mycket annat.

Varje år används cirka 8-10 ton bergmaterial per person i Sverige, där merparten går till väginfrastruktur. Cirka 90 procent av detta material kommer från krossat berg, medan resten utgörs av naturgrus och morän.

Materialet från sand- och naturgrustäkter används inom gjuteribranschen, värmeverk, vattenverk och byggindustrin för spackel och cementtillverkning.

Avgränsning

Färdplanen omfattar all täktverksamhet som ingår i SBMIs verksamhet, det vill säga utvinning av bergmaterial. I detta ingår berg-, grus- och moräntäkter med produktion av ballast till byggindustrin, samt täkter som producerar sand till gjuterier och andra kvalificerade ändamål.¹

Vidare omfattar färdplanen alla skeden av en täkts livscykel, från nyetablering respektive utvidgning av befintlig täkt, till driftfasen och avslutandet av täktverksamheten. I alla skeden av verksamheten bör biologisk mångfald beaktas.

Färdplanen fokuserar initialt på att i första hand genomföra åtgärder snarare än att följa upp utfall för biologisk mångfald. Vi vet på goda grunder att ett antal åtgärder väntas ge de effekter för biologisk mångfald vi eftersträvar. Uppföljning av faktiskt utfall är mycket resurskrävande att genomföra för de drygt 1 000 täkter som finns i landet. Vi menar därför att det är bättre att satsa resurserna på att genomföra fler åtgärder. På sikt avser vi genomföra uppföljning av faktiskt utfall i ett urval av täkterna för att bygga kunskap och belägg för att genomförda åtgärder är en bra proxy för en positiv trend för biologisk mångfald i sig.

1. Utvinning av andra industrimineral som exempelvis kalksten ingår inte i SBMIs verksamhet och omfattas därmed inte av denna färdplan.

Branschens drivkrafter att stärka biologisk mångfald

Den pågående förlusten av biologisk mångfald innebär stora risker för våra samhällen och ekonomier.^{2,3} Sveriges Bergmaterialindustri ser biologisk mångfald som en grundläggande förutsättning för en hållbar utveckling, både för samhället och för de egna verksamheterna. Genom att aktivt bidra till att bevara och stärka naturvärden vill branschen vara en del av lösningen på en av vår tids största utmaningar.

Täktverksamhet innebär alltid en påverkan på naturen, men det skapar samtidigt goda möjligheter att utveckla nya livsmiljöer och stärka den biologiska mångfalden över tid. Med rätt planering, åtgärder och efterbehandling kan täktområden bli värdefulla habitat för många arter – ibland med högre naturvärden än innan verksamhetens start beroende på platsens tillstånd innan verksamheten startade.

Drivkraften bakom denna färdplan bottnar i en vilja att ta vara på potentialerna att stärka biologisk mångfald och ta ansvar utöver villkor i miljötillstånd för att bidra till Sveriges miljömål och globala åtaganden. På så sätt kan vi stärka den egna konkurrenskraften, samhällets acceptans och branschens långsiktiga attraktivitet.

SBMIs roll

Sveriges Bergmaterialindustri står bakom nationella och internationella åtaganden för biologisk mångfald och arbetar för att främja åtgärder som stärker biologisk mångfald i branschen. Som branschorganisation vill SBMI stötta medlemsföretagen i arbetet med att stärka biologisk mångfald genom att identifiera prioriterade åtgärder och skapa rätt förutsättningar, men också genom att sprida goda exempel och utgöra en plattform för att sprida kunskap och erfarenheter.

Mindre strandpipare häckar inne i aktiva täkter. Foto: Onsala Biokonsult AB.

2. IPBES. 2019. [Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services](#).
3. World Economic Forum. 2025. [Global Risks Report 2025](#).

Påverkansfaktorer i fokus för färdplanen

FN:s forskarpanel IPBES har identifierat fem huvudsakliga påverkansfaktorer som driver förlusten av biologisk mångfald.⁴ SBMI har identifierat tre av dessa som särskilt viktiga i branschens gemensamma arbete för att stärka biologisk mångfald. Dessa är:

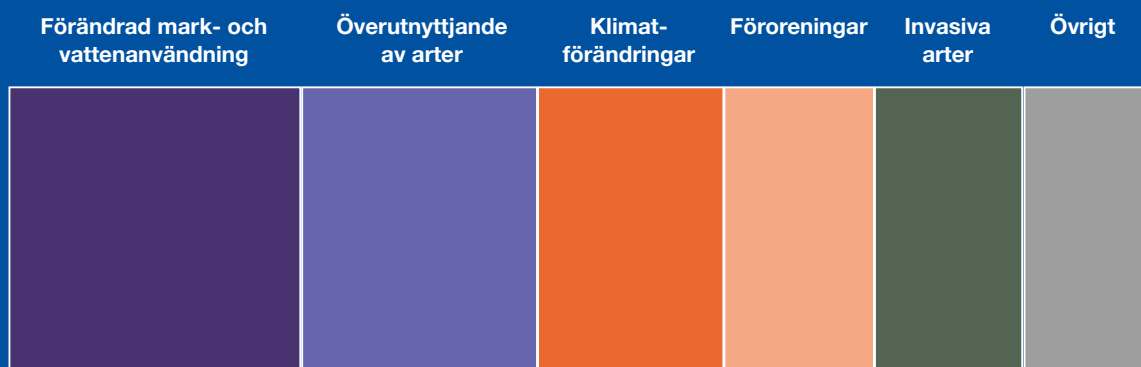
- Förändrad markanvändning
- Klimatförändringar
- Invasiva arter

De två övriga påverkansfaktorerna – föroreningar och överutnyttjande av resurser – bedöms vara av mindre betydelse för branschen i detta

sammanhang. Föroreningar är generellt inte en dominerande påverkan från bergmaterialindustrin. De risker som kan uppstå, exempelvis vid drivmedelshantering och masshantering, hanteras genom etablerade rutiner och krav i miljötillstånd. Överutnyttjande innebär att arter och biologiska resurser nyttjas i en takt som överskrider naturens återhämtningsförmåga, till exempel vid överfiske. Denna typ av påverkan är inte direkt kopplad till bergmaterialindustrins verksamhet.

Denna färdplan fokuserar på påverkansfaktorerna förändrad markanvändning och invasiva främmande arter, medan bergmaterialindustrins klimatifärdplan⁵ fokuserar på branschens klimatomställning. Det är dock viktigt att beakta effekterna av ett förändrat klimat när åtgärder för biologisk mångfald planeras.

Drivande faktorer för förlust av biologisk mångfald

Drivande faktorer bakom förlust av biologisk mångfald på land, i relativ storleksordning. Källa IPBES 2019.

4. IPBES. 2019. [Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services](#).

5. SBMI & Fossilfritt Sverige. 2024. [Bergmaterialindustrins färdplan för fossilfri konkurrenskraft](#).

Koppling till bergmaterial- industrins färdplan för fossilfri konkurrenskraft

SBMI har inom ramen för Fossilfritt Sverige tagit fram en färdplan för fossilfri konkurrenskraft. Syftet med färdplanen är att synliggöra hur branschens klimatomställning ska genomföras. Målet är att uppnå en fossilfri bergmaterialindustri till 2045.

Arbetet för fossilfri bergmaterialförsörjning är också ett mycket viktigt arbete för att minska den påverkan på biologisk mångfald som klimatförändringarna innebär, samtidigt som arbetet för ökad biologisk mångfald ger branschen och samhället en större motståndskraft mot de pågående klimatförändringarna. De två färdplanerna bör därmed ses som kompletterande i arbetet för att nå en hållbar bergmaterialförsörjning.

*Brun sandjägare, en art som trivs i torr sandmark, vilket det kan finnas gott om i tåker. Kolbyttemon grustäkt, NCC.
Foto: Ola Bengtsson, Pro Natura.*

2. Vision – att stärka biologisk mångfald i täkter

Vår vision är att bergmaterialindustrin bidrar till att stärka biologisk mångfald i regioner där täktverksamhet pågår.

Bergmaterialindustrins företag bör så snabbt som möjligt påbörja ett åtgärdsarbete som bidrar till att nå den gemensamma visionen.

Målen för att nå visionen om att stärka biologisk mångfald är:

- 2026: Branschen har implementerat ett första gemensamt system för uppföljning och etablerat en baslinje för arbetet med att stärka biologisk mångfald
- 2027: Medlemsföretagen har antagit egna mål i linje med färdplanen
- 2030: Antalet täkter med åtgärder för biologisk mångfald har ökat med 50 % jämfört med baslinjen
- 2050: En bergmaterialindustri i linje med globala mål om att leva i harmoni med naturen

Gemensamt system för uppföljning

Under 2026 implementeras ett första branschgemensamt system för uppföljning av färdplanen. Utifrån denna uppföljning är det möjligt att etablera en baslinje med nyckeltal för arbetet med biologisk mångfald. Ett sådant system fungerar som en grund för att bedöma framsteg, identifiera behov av ytterligare åtgärder och säkerställa att insatserna leder till önskade resultat.

Medlemsföretagens egna mål i linje med färdplanen

Alla producerande medlemsföretag bör senast 2027 besluta om egna mål i linje med färdplanens mål. Målen bör omfatta det egna markanspråket och åtgärder för att stärka biologisk mångfald i förhållande till baslinjen, eller ett annat företagsspecifikt basår. Målen bör följas av en strategi för att nå målet och rutiner för att dokumentera de åtgärder som genomförs. SBMI kan bistå medlemsföretagen med stöd för detta arbete.

Mot målet genom konkreta åtgärder

Vid nyetablering och utvidgning av täkter ska vi fortsatt följa hänsynshierarkins två första steg; undvika och minimera påverkan. Genom att välja en lämplig lokalisering kan stor nytta uppnås genom att undvika och minimera påverkan på biologisk mångfald.

I befintliga täkter kommer vi i första hand att fokusera på att implementera åtgärder som stärker biologisk mångfald under pågående verksamhet (se exempel i kapitel 4). Målet till 2030 är att antalet täkter med åtgärder för biologisk mångfald har ökat med 50 % jämfört med baslinjen. Vi kommer att samla kunskap och erfarenheter om nuläget och de åtgärder som genomförs för att följa branschens arbete enligt färdplanen. SBMI har sedan tidigare sammanställt ett stort antal förslag på åtgärder i branschens handbok om att skapa bra natur i täkter.⁶

6. SBMI. 2015. *Inspiration till att skapa bra natur i täkter. Åtgärder under drift och i samband med efterbehandling.*

Vid avslutande av täktverksamheten kommer vi fortsatt följa hänsynshierarkins tredje steg; restaurera påverkan. Genom restaurering och ekologisk efterbehandling kan vi bidra till att stärka biologisk mångfald. I de fall det bedöms motiverat i en miljöprövning ska vi även kompensera för vår påverkan. Branschens företag kan även välja att genomföra kompensation på frivillig basis.

Branschens rådighet

I takt med att det nyetableras allt färre täkter, samtidigt som driftstiderna för befintliga täkter i allt högre grad förlängs, blir åtgärder under driftstiden viktiga. Branschen har en potential att utföra skyddsåtgärder och tillhandahålla miljöer som gynnar biologisk mångfald under täktens drift, så kallad temporär natur⁷, vilket är ett arbetssätt och begrepp som är väletablerat i flera europeiska länder.⁸

Branschen har också en stor potential att bidra till biologisk mångfald vid avslutandet av täktverksamheten genom ekologisk efterbehandling. Dock avslutas inte många bergtäkter i dagsläget utan de flesta bergtäkter fortsätter bedriva verksamhet. Främst är det naturgrustäkter som har avslutats under senare år.⁹

Eftersom bergmaterialindustrins företag i dagsläget vanligtvis arrenderar marken där täkter är belägna har man normalt inte rådighet över markanvändningen i en avslutad täkt. Dock består vissa strukturer på många platser även efter att täkten har avslutats, såsom topografin med klippavsatser och ofta även vattenmiljöer samt grusiga och sandiga markområden. Detta kan gynna biologisk mångfald på lång sikt, även om värdet av dessa skapade miljöer ofta försvinner eller förlorar i kvalitet genom igenväxning.

Strukturer som stenupplag och död ved ger boplatser åt en mångfald av arter. Foto: NCC.
Foto: Ola Bengtsson, Pro Natura.

7. Gyselings, R. [Ecological benefits of the temporary nature concept](#).

8. Se exempel från Belgium via [Biodiversity 2020, Update of Belgium's National Biodiversity Strategy](#) (2025-08-22).

9. Se samlad statistik över landets leveranser av naturgrus, morän och krossat bergmaterial i den årliga rapporten från Sveriges geologiska undersökning [Grus, sand och krossberg 2023](#).

För att behålla naturvärdet över tid behöver många av de skapade miljöerna regelbunden naturvårdande skötsel. För att i ännu högre grad tillvarata områdets potential efter avslutad verksamhet kommer branschens aktörer att i dialog med markägare undersöka möjligheter till samarbeten kring fortsatt skötsel av de värden som skapas genom täktverksamhet.

På platser där företaget äger marken och har rådighet även efter avslutad drift finns större möjlighet att bibehålla värden för biologisk mångfald på lång sikt, exempelvis genom att hindra öppna sandiga miljöer från att växa igen.

Vattensamlingar som skapas eller anläggs på täktområden kan utgöra värdefulla livsmiljöer för många arter. Foto: Skanska.

3. Bergmaterialindustrins påverkan och möjlighet att gynna biologisk mångfald

Bergmaterialindustrin är en bransch som tar mark i anspråk för att producera och tillhandahålla bergmaterial till bygg- och anläggningssektorn. På så sätt påverkas naturen och den biologiska mångfalden på den plats där täktverksamhet pågår. Men det finns också möjligheter att gynna biologisk mångfald, både under drift och vid efterbehandling.

Bergmaterialindustrins markanspråk

Totalt utgjorde täktmark (där också torv och jord ingår) och gruvområden enligt statistik från SCB 70 000 hektar 2020, vilket motsvarar 0,2 procent av Sveriges yta. Mark med berg- och grustäkter (ballasttäkt) mätte nästan 27 000 hektar 2020 av Sveriges totala yta på 41 miljoner hektar (vilket motsvarar 0,066 procent av Sveriges yta). Dess arealer ökade med 18 procent under perioden 2010–2020, från knappt 23 000 hektar 2010 till knappt 27 000 hektar 2020.¹⁰ Som jämförelse uppgick Sveriges golfbanor, tillhörande byggnader och anläggningar 2020 till knappt 27 600 hektar medan vägar upptar 457 000 hektar.

Samtidigt har antalet täkter minskat. I början av 1990-talet fanns nästan 5 000 tillståndspliktiga bergmaterialtäkter i landet och år 2000 fanns fortfarande fler än 3 000 täkter. Idag ligger siffran på knappt 1 100.¹¹ Minskningen av antalet naturgrustäkter är den främsta orsaken till den totala minskningen av tillståndspliktiga bergmaterialtäkter. Det är framför allt täkter med mindre volymer som upphör.

Täktens påverkan på biologisk mångfald

Vid all typ av markanvändning ändras förutsättningarna för naturvärden på platsen. Tidigare habitat och naturvärden minskar eller försvinner och i vissa fall skapas nya. Etablering av täkter medför att mark tas i anspråk. Normalt innebär det att skog avverkas och att vegetation och organiska jordlager tas bort. Antingen sprängs berggrunden bort (bergtäkter), eller grävs ut (sand-, grus- och moräntäkter). Det leder till att den befintliga naturmiljön förändras.

Även de hydrologiska förhållandena i ett område kring täktens verksamhetsområde påverkas. Platsen där täktverksamheten drivs kommer att bli en öppnare och kargare yta som kännetecknas av nakna bergväggar, upplag av bergmaterial, körvägar och insynsvallar. Ytvatten kan påverkas och grundvattennivåer i täktens närhet kan sjunka, vilket kan innebära att närliggande vattensamlingar blir torrare eller torkar ut. Inom täktens område kommer det i stället råda ett överskott av vatten då det blir mindre växtlighet där som kan ta upp den.

10. Statistiska Centralbyrån. 2020. [Markanvändningen i Sverige 2020](#).

11. SGU, [Grus, sand och krossberg 2023](#).

Vid nyetablering av bergtäkter och vid utökning av befintliga bergtäkter i kristallint berg blir påverkan på biologisk mångfald i allmänhet liten då dessa miljöer oftast är präglade av aktivt skogsbruk som generellt har låg biologisk mångfald och det finns goda möjligheter att anpassa lokalisering och utformning. Om befintliga täkter ligger i områden nära höga naturvärden kan en utökning av verksamheten innebära en större påverkan.

Den karga miljön med öppna ytor skapar nya livsutrymmen för andra arter än de som tidigare vistats här. Miljöerna är attraktiva för olika typer av rovfåglar samt busk- eller grushäckande fåglar. De näringsfattiga slänterna i vallar är habitat för konkurrenssvaga kärlväxter och lockar också sandlevande insekter såsom steklar, skalbaggar och fjärilar liksom sandödlor. Rätt utnyttjat är täktmiljön unik och skapar möjligheter för att främja biologisk mångfald och gynna vissa arter både under pågående verksamhet och vid efterbehandling.

Påverkan på biologisk mångfald blir oftast större vid nyetablering och utökning av torv- och kalkstenstäkter, vilka är verksamheter som inte ingår i SBMI. Dessa typer av miljöer hyser ofta en särpräglad flora och fauna och det är dessutom svårare att hitta alternativa lokaliseringar.

Risker kopplade till invasiva arter vid hantering av externa massor

I takt med att cirkulära råvaruflöden blir en allt viktigare del av materialförsörjningen, ökar också andelen bergtäkter som tar emot och bearbetar externa massor – exempelvis schaktmassor från bygg- och anläggningsprojekt. Denna återanvändning är positiv ur ett resursperspektiv, men innebär samtidigt miljörisker som måste hanteras.

En särskilt angelägen risk gäller spridningen av invasiva främmande arter. Externa massor kan innehålla växtdelar, frön eller jordfragment med invasiva arter, som genom transport och hantering i täkten kan etablera sig i nya miljöer. Detta riskerar att orsaka negativ påverkan på lokal

biologisk mångfald, förändra ekosystem och medföra kostsamma bekämpningsåtgärder.

Möjlighet att gynna biologisk mångfald under drift

Täkter kan tillföra livsmiljöer för arter som annars ofta trängs undan. Några exempel är sandiga jordar med outvecklad vegetation, gräsmarker med mycket blommande örter, solbelysta bergbranter, skuggiga bergbranter, olika typer av vattenmiljöer, samt rasbranter liknande de som finns i älvrinkar. Den verksamhet som pågår i täkten gör att miljöerna störs kontinuerligt. Störning är i sammanhanget ofta positivt, då det gynnar växtarter som annars ofta konkurreras ut, samt håller vatten- och sandmiljöer öppna.

*Ung pilgrimsfalk nyss utflugen från bohyllan.
Foto: Onsala Biokonsult AB.*

Täkter kan också vara ett viktigt komplement till naturliga habitat för arter med förekomst i sandiga och grusiga miljöer. Det är därför viktigt att se täkten som en potentiell resurs.¹² Med rätt planering och hänsyn kan arterna och täktverksamheten ofta samexistera.

Många täktföretag utför aktiva åtgärder för vissa arter, exempelvis för backsvala, groddjur, berggubbar och insekts- och kärlväxter. Ofta finns en stolthet hos de som jobbar i täkten för de arter som lever där och många åtgärder kan utföras parallellt med den ordinarie verksamheten, utan att arterna riskerar att störas eller försvinna. Inom stora delar av bergmaterialindustrin finns dock behov och efterfrågan på mer kunskap och rådgivning om denna typ av åtgärder, samt goda exempel på hur andra gjort. Se exempel på åtgärder under kap. 4.

Möjlighet att gynna biologisk mångfald efter avslutad verksamhet

Redan i ansökningsfasen vid nyetablering av en täkt kan det vara lämpligt att förhandla med fastighetsägaren om nyttjanderätten och efterbehandlingsåtgärder. Vid efterbehandling av täktverksamhet finns möjlighet för täktinnehavaren att i samråd med markägaren tillvarata och vidareutveckla de nya miljöer som uppkommit

genom verksamheten. På så sätt skapas bäst förutsättningar att gynna biologisk mångfald. Att återskapa en miljö som efterliknar det tidigare landskapet, vilket ofta innebär släntning och plantering av tallskog för skogsproduktion, innebär normalt inget bidrag till biologisk mångfald.

Inför avslutandet av täkten är det fördelaktigt att identifiera potentiella livsmiljöer inom området och de behov och den potential som finns i ett större landskapsperspektiv. Detta underlättar planeringen av efterbehandlingsåtgärder och möjliggör ett mer målinriktat arbete för att främja biologisk mångfald.

För att gynna den biologiska mångfalden är det särskilt viktigt att bevara och utveckla olika strukturer, såsom solexponerade branter, blottlagda ytor av jord, sten och sand, samt fuktiga partier. Sedimentationsdammar bör i möjligaste mån bevaras och utformas med flacka slänter samt en variation av grunda och djupa partier, vilket skapar gynnsamma förhållanden för en mångfald av arter. Länsstyrelsen eller kommunerna kan även överväga att bilda naturreservat eller annat områdesskydd enligt miljöbalken av biologiskt värdefulla täkter efter avslutad drift. Skogsstyrelsen kan också bidra med stöd för att exempelvis utveckla lövskogsvärdet.

Ängsmark som anlagts i Kvidinge grustäkt i samband med efterbehandlingen. Foto: NCC.
Foto: Ola Bengtsson, Pro Natura.

12. Jämför exempelvis Miljösamverkan Sverige 2006. [Efterbehandling av täkter - En förtäkt vägledning.](#)

Blommande tussilago, ett efterlängtat vårtecken och en viktig nektarkälla för tidiga insekter. Foto: Skanska.

4. Nuläget i branschen

I dagsläget arbetar bergmaterialindustrins företag med biologisk mångfald på olika sätt. Fokus har hittills främst varit åtgärder i samband med efterbehandling, men intresset för att även vidta åtgärder under drift ökar. Det finns också ett önskemål inom branschen att arbeta mer proaktivt och strategiskt.

Mångåriga erfarenheter – men behov av ökat strategiskt arbetssätt

Inom bergmaterialindustrin finns det mångåriga erfarenheter av att arbeta med biologisk mångfald. Ett antal företag har beslutat om mål och att biologiska mångfaldsplaner ska tas fram för täkter. Andra befinner sig i en mer utforskande fas för att identifiera vilka åtgärder som kan vara lämpliga i olika situationer och arbetar för att öka sin kunskap inom området. Arbetet styrs av legala krav och villkor, samtidigt som många företag i branschen vill arbeta mer proaktivt med att stärka biologisk mångfald i sina verksamheter. Ett flertal företag har sedan länge arbetat så att de områden där verksamhet bedrivits lämnas och iordningställs för att gynna biologisk mångfald vid avslutande av täktverksamheter.

Sedan tidigare har branschen tagit fram en handbok som inspiration till att skapa bra natur i täkter (2015). Ett branschgemensamt arbete som utgår från en gemensam färdplan förväntas kunna bidra till att sprida kunskap och erfarenheter för att ytterligare främja detta arbete.

Betydande förändringar inom branschen

Täktverksamheten i Sverige har genomgått betydande förändringar under de senaste tre decennierna. En tydlig trend är att det totala antalet täkter har minskat med närmare 80 procent sedan 1990, en utveckling som främst har påverkat mindre täkter och naturgrustäkter. Samtidigt har större täkter, särskilt bergtäkter, blivit allt vanligare. Dessa står idag för huvuddelen av materialproduktionen och har kapacitet att leverera betydligt större volymer än tidigare. I snitt producerar varje täkt cirka 82 000 ton

bergmaterial årligen, en stor ökning från år 2000 då snittet låg på 19 000 ton per täkt. Trenden är alltså att ett färre antal större täkter producerar mer bergmaterial.

Etableringsmönstret har också förändrats. Det nyetableras allt färre täkter, samtidigt som drifttiderna för redan lokaliserade täkter i allt högre grad förlängs. Denna förändring sammanfaller med ett ökat fokus på cirkulära materialflöden inom bergmaterialindustrin, vilket bidrar till en mer resurseffektiv användning av jungfruliga råvaror. Sammantaget speglar detta en strategisk omställning inom branschen, där effektivisering och vidareutnyttjande av befintliga täktområden prioriteras framför nyetablering.

Parallellt med dessa strukturella förändringar har synen på biologisk mångfald i täktmiljöer utvecklats markant. Under 1980- och 1990-talen präglades efterbehandlingen av ett standardiserat synsätt, där riktlinjer och villkor ofta innebar att täkter skulle återställas genom utfyllnad med matjord, att vattensamlingar och våtmarker skulle undvikas, att slänter skulle jämnas ut, samt att återbeskogning skulle ske genom plantering. I dag råder ett mer nyanserat synsätt, där täkters potential att bidra till biologisk mångfald erkänns i högre grad. Det efterfrågas och genomförs nu lösningar som främjar naturvärden, både under drift och i samband med efterbehandling. Tidigare låg fokus främst på sand- och grustäkter, men det har blivit allt tydligare att även bergtäkter och täkters olika driftsfaser kan erbjuda betydande ekologiska värden.

Samtidigt innebär den kraftiga minskningen av antalet aktiva sand- och grustäkter en utmaning. De miljöer som skapas i sand- och grustäkter under drift har visat sig vara viktiga för flera arter. När dessa skapade miljöer växer igen eller inte

längre hävdas genom aktiv verksamhet, riskerar arter som är beroende av dessa att trängas undan såvida inte naturvårdande skötsel regelbundet genomförs.

Arbete enligt hänsynshierarkin

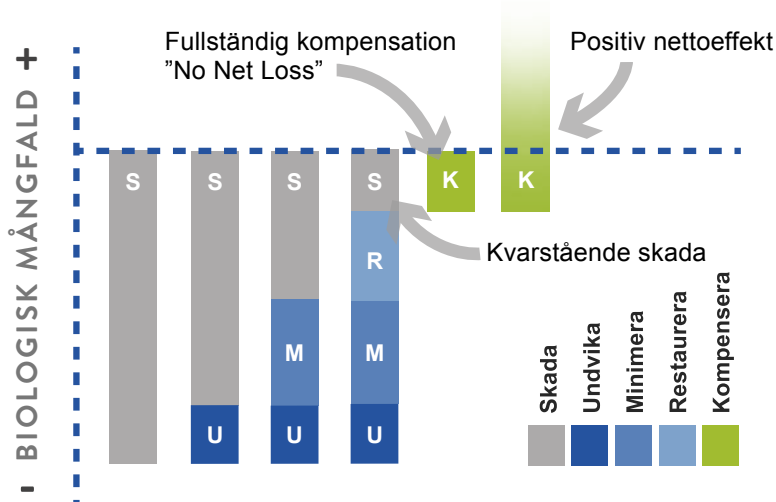
Hänsynshierarkin är en grundläggande del i bergmaterialindustrins arbete för biologisk mångfald. Arbetssättet är i linje med svensk lagstiftning och sedan många år väl inarbetat i processer som rör nyetablering och utvidgning av täktverksamheter, särskilt de två inledande stegen; undvika och minimera, samt i allt större utsträckning steg tre; restaurera påverkan. Kompensationsåtgärder har i vissa fall genomförts i samband med dispens från det generella biotopskyddet och kan komma att bli aktuellt i samband med andra dispenser och tillstånd enligt miljöbalken.

Vid beslut om täktens lokalisering kan stor naturnytta uppnås genom att undvika områden med höga naturvärden i den mån det är möjligt, vilket är ett krav som följer av lokaliseringsprincipen enligt 2 kap. 6 § miljöbalken. Inom bergmaterialindustrin ställs specifika krav på materialet, vilket gör att geologin styr var en täkt är lämplig att etablera. Trots detta finns ofta goda möjligheter att välja en lämplig lokalisering och undvika områden med höga naturvärden. Påverkan minimeras i nästa steg genom god planering och rutiner, till exempel för att minimera

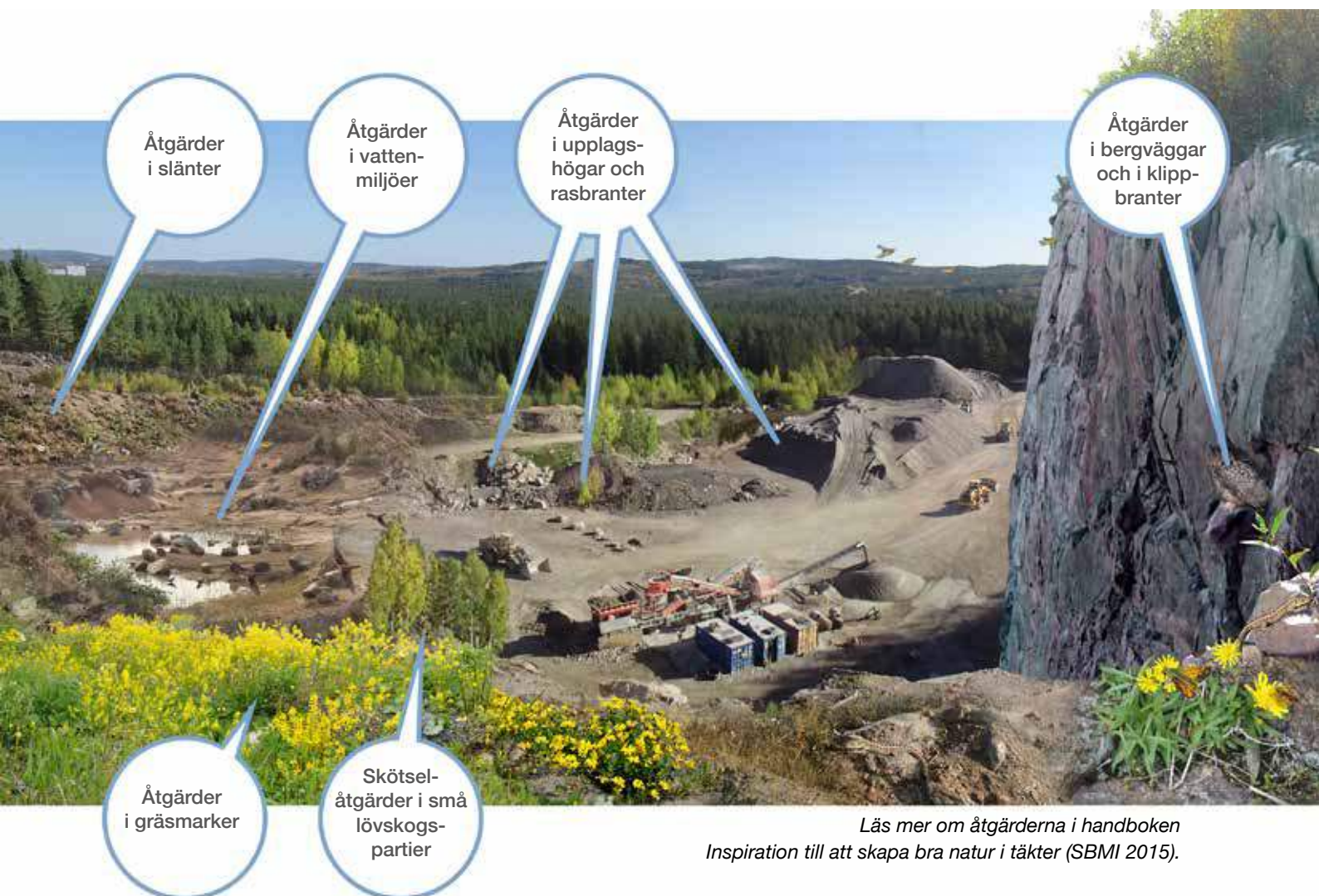
negativ påverkan på mark- och vattenmiljöer. Det kan även handla om att minimera påverkan på specifika arter genom att välja när på året olika typer av arbeten och åtgärder genomförs och hur.

Det finns även goda förutsättningar att skapa höga värden i restaurera-steget av hänsynshierarkin. Genom att lokalisera täkter på platser med lägre naturvärden och där landskapsperspektivet beaktas kan täkter, både under drift och efter avslutad verksamhet, bidra med värden för biologisk mångfald på flera skalor. På regional skala kan täkter stärka vissa arters förekomst, rörelse och spridning i landskapet. På lokal skala kan många arter, både ovanliga och vanliga, gynnas av strukturerna i täktmiljöer. Här finns samverkansmöjligheter mellan myndigheter och företag för att placera nya täkter på platser där de gör minst skada och mest nytta för naturen.

Ekologisk kompensation innebär att restaurera och/eller skydda naturvärden på en annan plats än där påverkan sker. Det kan genomföras till följd av miljövillkor (då kompensation bedöms motiverat i en miljöprövning) eller på frivillig basis för att uppväga en kvarstående påverkan. Villkor om ekologisk kompensation har aktualiserats när mycket höga naturvärden påverkas (exempelvis vid gruvverksamhet och kalktäkter), samt i samband med Natura 2000-tillstånd och dispenser från biotopskyddet. Långsiktig markåtkomst är dock en utmaning även i samband med ekologisk kompensation.

Hänsynshierarkin

Åtgärder för att skapa bra natur i täkter

SBMI har tagit fram en handbok med förslag på åtgärder om att skapa bra natur i täkter som kan användas som inspiration av medlemsföretagen. Liknande vägledningar har även tagits fram av såväl Länsstyrelsen Skåne¹³ som Länsstyrelsen Västra Götaland¹⁴, som bland annat lyfter fram att en hel del av råden med fördel även kan tillämpas under drift.

- ▶ Skapa variation i bergväggar och klippbranter, till exempel avsatser, klipphyllor, sprickor och skrevor. Dessa kan göras lämpliga för rovfåglar att häcka på.

- ▶ Sätta upp fågelholkar, exempelvis för ugglor, och fladdermusholkar.
- ▶ Skapa och bibehåll branter och stora upplagshögar med finkornigt material till backsvalar.
- ▶ Säkerställa att åtgärder inte utförs i de branter eller i upplag där backsvalar häckar i under häckningsperioden (maj-mitten av augusti). Insekter, växter och eventuella backsvalar störs inte av verksamheten i närheten, men upplag med bohål behöver lämnas intakta.
- ▶ Skapa och bibehåll slänter, gärna solbelysta med förekomst av blottad mineraljord.

13. Länsstyrelsen Skåne. [Inspiration för ekologisk kompensation i och kring täkter.](#)

14. Länsstyrelsen Västra Götalands län. [Sand- och grustäkter - Hur du gynnar biologisk mångfald vid efterbehandling och i drift.](#)

- ▶ Lämna vissa upplagshögar och vallar med finare jordmassor (jord, bergkross) orörda några år i taget så att de kan fungera som vandringsbiotoper.
- ▶ Beså bullervallar med exempelvis ängsfröblandningar som både gynnar pollinerande insekter och minimerar erosion.
- ▶ Skapa örtrika gräsmarker som sköts om genom slåtter cirka vart tredje år.
- ▶ Tillskapa eller utveckla vattenmiljöer i naturligt fuktiga områden. Även sedimentationsdammar kan gynna biologisk mångfald.
- ▶ Undvik inplantering av fisk och kräftor för att gynna groddjur, gärna genom att enkla fiskhinder anläggs vid in- och utlopp.
- ▶ Skapa övervintringsplatser för groddjur i anslutning till vattenmiljöer.
- ▶ Lägg upp stenar och block i upplag för att gynna grodor, ormar och ödlor.
- ▶ Gynna lövträd, till exempel genom gallring och friställning av större träd.
- ▶ Utveckla skogsbryn genom att gynna lövträd vid skogskanter.
- ▶ Placera ut träd som tas ner som död ved eller faunadepåer.
- ▶ Bekämpa invasiva arter.

Läs mer om åtgärder för att stärka biologisk mångfald i SBMIs handbok *Inspiration till att skapa bra natur i täkter. Åtgärder under drift och i samband med efterbehandling.*

Biologiska mångfaldsplaner

För att strukturera upp och underlätta arbetet med biologisk mångfald har en handfull företag i bergmaterialindustrin börjat ta fram platsspecifika biologiska mångfaldsplaner för ett antal täkter. Planerna kan se ut på olika sätt och kan bland annat inkludera utgångsläget för biologisk mångfald, egna mål, åtgärder och uppföljning. De kan även beskriva hur val av åtgärder kan optimeras i ett större landskapsperspektiv, utifrån vilken potential och vilka värden som finns i det omgivande landskapet. Olika metoder som företag använder för att följa upp arbetet inkluderar särskilda indikatorer, uppföljning av åtgärder, samt användning av satellitbilder kombinerat med inventeringar.

Att vidta åtgärder i enlighet med denna färdplan behöver dock inte alltid innebära att verksamhetsutövaren tar fram en biologisk mångfaldsplan för täkten. Ofta kan generella åtgärder implementeras för att gynna biologisk mångfald (se exempel ovan).

*Inventering i södersluttning i Sibelcos täkt Baskarp.
Foto: Taina Kuhna.*

Dokumentation saknas ofta

Trots att många företag sedan flera år arbetar med att stärka biologisk mångfald är det inte alltid arbetet sker systematiskt eller dokumenteras. Det finns en spridd erfarenhetskunskap i branschen, och ofta lokal kunskap kring specifika täkter bland medarbetare i olika företag. Men detaljerade data och övergripande statistik saknas till stor del vad gäller påverkan på biologisk mångfald, i såväl positiv som negativ bemärkelse. Den europeiska branschorganisationen Aggregates Europe arbetar med att bygga upp kunskap kring detta, dels genom insamlande av data med hjälp av EU-gemensamma indikatorer för biologisk mångfald, dels genom att samla in och sprida goda exempel.

Hantering av invasiva främmande arter

För att minska risken för spridning av invasiva främmande arter som kan uppkomma i samband med hantering av externa massor vid en cirkulär produktion krävs rutiner för kontroll samt dokumentation av inkommande massor. I de fall det rör sig om spridning in i tåkten från omkringliggande markområden behövs en samverkan med ägare av omgivande mark. Branschen arbetar kontinuerligt med att höja kunskapsnivån gällande invasiva främmande arter i alla led från ursprungsschakten och hanteringen inom täktverksamheten fram till en cirkulär produkt säljs till marknaden. Det är viktigt att åtgärder vidtas vid misstanke om förorenat eller biologiskt belastat material, samt att det finns ett fungerande samarbete mellan markägare, entreprenörer och myndigheter. Detta för att säkerställa att problematiken med invasiva främmande arter hanteras och att oavsiktlig spridning förhindras.

Artskyddet en utmaning

Genom drift av en täkt skapas successivt nya bergblottade/jordblottade ytor eller bergbranter/slänter och små vattenmiljöer med varierande vattennivåer under driftåret som kan utgöra viktiga habitat för ovanliga växter och djur. När täktverksamhet bedrivs med möjlighet att införa särskilda åtgärder för att gynna biologisk mångfald, skapas goda förutsättningar för att även skyddade eller skyddsvärda arter kan etablera sig inom täktområdet.

Tillämpningen av artskyddslagstiftningen i detta sammanhang varierar dock mellan olika delar av landet. I vissa län har förekomst av specifika arter lett till förbud mot drift, medan andra län har godtagit skyddsåtgärder som möjliggjort fortsatt täktverksamhet. Denna variation skapar osäkerhet kring vilka åtgärder som i praktiken är genomförbara. Branschen efterfrågar därför en mer enhetlig och förutsägbar tillämpning av artskyddsbestämmelserna, särskilt med avseende på temporära miljöers betydelse. Branschen kan själv bidra med goda exempel kring samexistens och hur verksamheten fortsatt kan bedrivas utan att artskyddsförordningens förbudsregler aktualiseras.

Det är viktigt att möjligheten att successivt skapa livsmiljöer för biologisk mångfald beaktas under hela tåktens livscykel. I många fall finns det goda möjligheter att skapa, bevara – och till och med stärka – ekologiska funktioner utan att detta behöver leda till omprövning eller förbud. I mer komplexa fall krävs dock ökad dialog och samverkan mellan branschaktörer och myndigheter, samt myndigheter emellan. Inte sällan är även ideella naturvårdsorganisationer viktiga aktörer, eftersom medlemmar i dessa ofta initierar eller bidrar med kunskap i artskyddsärenden.

Utblick – hur arbetar man med biologisk mångfald i täkter i andra länder?

Det finns en rad olika exempel och erfarenheter från andra länder kring hur man kan arbeta med biologisk mångfald i täkter. I bland annat Belgien har man genomfört projektet Life in Quarries 2015 – 2021, som syftade till att utveckla och stärka biologisk mångfald i täkter på lång sikt. Projektet fokuserade på åtgärder och förvaltning under drift och inte endast på åtgärder i samband med avslutande av verksamheten.¹⁵ Vidare togs även ett online-verktyg fram för samordning och uppföljning via en gemensam webbaserad lösning som används på olika nivåer av täktföretag, branschorganisation och tillsynsmyndighet.

Den europeiska branschorganisationen Aggregates Europe har som mål att sträva efter att senast 2030 bidra till en nettovinst för biologisk mångfald och mäta framsteg med hjälp

av riktade indikatorer, genom de många projekt runtom i Europa där biologiska mångfaldsplaner implementeras och där dynamisk förvaltning av biologisk mångfald främjas. Aggregates Europe använder sin arbetsgrupp för biologisk mångfald och sitt deltagande i olika europeiska expertgrupper, för att synliggöra att branschen är en strategisk aktör i arbetet med att nå målen i EU:s strategi för biologisk mångfald till 2030. I juni 2025 undertecknade Internationella naturvårdsunionen (IUCN) en avsiktsförklaring med Aggregates Europe och Eurogypsum för att inleda ett närmare samarbete och dela kunskap om restaurering av ekosystem.

Aggregates Europe samlar också in och sprider goda exempel på europeisk och global nivå.¹⁶ Vart tredje år håller Aggregates Europe en tävling i hållbar utveckling, där en av tävlingskategorierna är biologisk mångfald. Genom denna tävling har hittills dokumentation samlats in för över 300 täkter runtom i Europa (alla tävlingskategorier).

Hoge Kempen nationalpark, Belgien, innehåller flera nedlagda sand- och grustäkter som nu bidrar till nationalparkens biologiska mångfald.

15. Läs mer om projektet [Life in Quarries](#). (2025-05-26).

16. Se exempel inom Europa via [Aggregates Europes Case Studies](#). (2025-08-22)

*Par av häckande sångsvanar i Vänersborgskrossen,
Sverock. Fotograf: Tommy Andersson.*

5. Trender och drivkrafter

Trender som kommer att påverka bergmaterialindustrin fram till 2050 utgörs av ett ökat fokus på en resurseffektiv och cirkulär bergmaterialförsörjning, ökade krav från lagstiftare och myndigheter och ökade krav från beställare och kunder.

Biologisk mångfald i Sverige – status och hotbild

På både global och nationell nivå är läget för den biologiska mångfalden allvarligt. I Sverige fortsätter antalet hotade arter att öka. Enligt SLU Artdatabankens Rödlista 2020¹⁷ bedöms cirka 11 procent av de kartlagda arterna som hotade, vilket motsvarar över 2 000 arter. De största orsakerna till artförluster i Sverige är förändrad markanvändning, skogsbruk, igenväxning av öppna marker, klimatförändringar och påverkan från invasiva främmande arter.

Den senaste uppföljningen av Sveriges miljömål¹⁸ visar på en nedåtgående trend för miljömålet *Ett rikt växt och djurliv*, liksom miljömålet *Levande skogar*. För miljömålen *Myllrande våtmarker*, *Levande sjöar och vattendrag* samt *Ett rikt odlingslandskap* bedöms trenden vara neutral eller varierande, samtidigt som mycket arbete återstår för att nå miljömålen. Naturvårdsverket konstaterar att nyttjandet av naturresurser behöver bli hållbart ur ett ekologiskt perspektiv och att mycket återstår för att biologisk mångfald och ekosystemtjänster ska bevaras på sikt.

Ökade förväntningar från samhället

Att stoppa och vända förlusten av biologisk mångfald har blivit en global prioritet under de senaste åren. Genom FN:s Kunming-Montreal-avtal som vägledande riktning ska både länder och företag bidra till att bevara, återställa och använda naturresurser på ett hållbart sätt. Dessa mål ligger till grund för en våg av styrning – från EU:s taxonomi och hållbarhetsrapporteringsdirektivet

CSRD till naturrestaureringsförordningen – där företag förväntas visa konkreta resultat för naturen.

För bergmaterialindustrin innebär det att arbetet med biologisk mångfald inte längre kan ses som en sidofråga. Kunder, särskilt inom bygg- och anläggningssektorn, efterfrågar material som är producerade med dokumenterad hänsyn till naturvärden. Finansörer och investerare ställer krav på ökad transparens och tydliga strategier för att minska påverkan på ekosystem. Biologisk mångfald är därmed inte bara en miljöfråga – utan en fråga om affärsrisk, konkurrenskraft och förtroende.

Samtidigt ökar medvetenheten om att ingen aktör verkar ensam. Företag ingår i varandras värdekedjor, och för att förstå det faktiska avtrycket på naturen krävs samverkan och informationsdelning. Transparens kring påverkan – både uppströms och nedströms – blir en förutsättning för att samhället som helhet ska kunna agera i linje med de globala målen.

Även på lokal nivå ställs högre förväntningar. Tåktverksamhet påverkar landskapet och kräver legitimitet från lokalsamhället. Ett engagerat arbete för biologisk mångfald kan bidra till större förståelse, acceptans och delaktighet. Det stärker också branschens attraktivitet som arbetsgivare – särskilt i mötet med en ny generation som förväntar sig att företag tar tydligt hållbarhetsansvar.

De ökade förväntningarna innebär därmed både ett ansvar och en möjlighet. Genom att arbeta strukturerat med biologisk mångfald kan bergmaterialindustrin ta en aktiv roll i samhällsomställningen och bidra till en naturpositiv utveckling.

17. SLU Artdatabanken. 2020. [Rödlistade arter i Sverige 2020](#).

18. Naturvårdsverket. 2025. [Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2025 - Med fokus på statliga insatser](#).

Ökat fokus på cirkulär bergmaterialförsörjning

Vid samhällsbyggande genereras löpande stora mängder schaktmassor och entreprenadberg. Dessa massor har traditionellt ofta hanterats som avfall och transporterats till deponi, vilket leder till stora kostnader och en betydande miljöpåverkan. Genom att bättre nyttja massornas cirkulära potential kan samhället få tillgång till viktiga råvaror och samtidigt minska behovet av att bryta jungfruligt material. Även om den cirkulära produktionen ökar, kommer det dock fortsatt att finnas ett stort behov av att bryta nytt bergmaterial. Möjligheten att kunna producera cirkulärt bergmaterial kommer också variera beroende på regionala förutsättningar.

Att öka den cirkulära produktionen har stor betydelse för att minska klimatpåverkan, om hanteringen innebär att transportbehovet minskar. Cirkulär produktion kan även ha stor betydelse för biologisk mångfald lokalt kring täkter som är belägna nära höga naturvärden, där naturvärdena kan bevaras som en följd av mer cirkulära material och minskat jungfruligt uttag. SBMI genomför en rad olika aktiviteter för att främja den cirkulära produktionen av bergmaterial, exempelvis genom att tillhandahålla branschgemensam vägledning.¹⁹

Avbaningsmassor och vallar kan sås in med gräsfrön blandat med frön från ängsväxter. Det är viktigt att välja inhemska växter och gärna frön från så närliggande områden som möjligt. Foto: Onsala Biokonsult AB.

19. SBMI. [Cirkulär ballastproduktion](#). (2025-08-22).

Invasiva arter – ett växande hot

Invasiva främmande arter är ett av de största hoten mot biologisk mångfald globalt, men även i Sverige. Ett förebyggande arbete är den bästa metoden för att minska risken för att främmande arter ska spridas okontrollerat i naturen. Trenden är att antalet invasiva främmande arter ökar, och i takt med ett varmare klimat ökar också risken för att nya arter etablerar sig och sprider sig i Sverige. Ett förändrat klimat kan gynna främmande arters överlevnad och konkurrenskraft, vilket ytterligare förstärker hotet mot inhemska ekosystem.

Inom täktverksamhet är det särskilt viktigt att beakta risken för spridning av invasiva främmande arter, främst vid mottagning av externt material i tåkten. Frön och andra organismer kan följa med jordmassor, särskilt organiska jordar, men även mineraljordar som kontaminerats i närheten av förekomster.

Frågan är särskilt central vid hantering av cirkulära massor, där det finns risk för att invasiva främmande arter sprids mellan olika platser. Inom bergmaterialbranschen ökar kunskapen om dessa risker, men behovet av vägledning, rutiner och rådgivning kvarstår. Riskerna är inte bara ekologiska utan även ekonomiska, eftersom bekämpning kan bli kostsam och verksamheter kan påverkas negativt om invasiva främmande arter sprids via produkter som härrör från cirkulärt material. Det finns även ett juridiskt ansvar att bekämpa listade arter.

För att bekämpningen ska vara effektiv är det avgörande att insatser samordnas med angränsande markägare, länsstyrelsen som har det länsvisa ansvaret för bekämpning av invasiva främmande arter, samt andra aktörer i branschen. Åtgärder bör påbörjas så snart en förekomst har identifierats, för att minska spridning och bekämpningskostnader.

Kanadensiskt gullris är en invasiv främmande växtart som är vanlig i södra delarna av landet. Den sprids lätt och kan snabbt etableras över stora områden.

6. Vägen mot målet att stärka biologisk mångfald

För att uppnå färdplanens mål om en bergmaterialförsörjning som stärker biologisk mångfald krävs insatser från flera aktörer i samhället. Det krävs ledarskap, samverkan och en ständig kompetensutveckling. Alla aktörer behöver vara proaktiva och omsätta målen till konkreta åtgärder utifrån sin verksamhet och möjlighet att påverka.

I detta avsnitt presenterar vi bergmaterialindustrins prioriterade åtgärder i arbetet mot visionen. Vi riktar även ett antal uppmaningar till regeringen, tillståndsgivande och tillsynsansvariga myndigheter, kommuner och regioner och beställare för att skapa de förutsättningar som branschen behöver för att kunna nå uppsatta mål. Bergmaterialindustrin har möjlighet att bidra till Sveriges mål om biologisk mångfald om förutsättningarna är långsiktiga, rättvisa och främjande för innovation.

Bergmaterialindustrins prioriterade åtgärder

1. Systematiskt arbete i linje med färdplanen

Bergmaterialindustrins företag sätter mål för arbetet med biologisk mångfald minst i linje med färdplanen, tar fram åtgärdsplaner och följer upp arbetet. Ett systematiskt arbete förutsätter ett tydligt ledarskap som genomsyrar det operativa arbetet i alla led.

2. Åtgärder för att stärka biologisk mångfald

Bergmaterialindustrins företag implementerar åtgärder för att stärka biologisk mångfald i aktiva täkter och i samband med avslutandet av verksamheten genom ekologisk efterbehandling i enlighet med branschens gemensamma mål.

3. Åtgärder för att minska förekomst och spridning av invasiva arter

Bergmaterialindustrins företag implementerar åtgärder för att övervaka och minska förekomst och spridning av invasiva främmande arter i aktiva täkter och i samband med transporter och vid materialåtervinning. Ett exempel på åtgärd är att föra dialog med den som gett upphov till massorna om vad som fanns i området där schaktmassorna uppkom.

4. Ökad kunskap inom branschen

Bergmaterialindustrins företag och SBMI delar kunskap och verkar för kunskapshöjning inom branschen för alla medlemmar, både hos chefer, tjänstemän och de som arbetar i takten, med särskilt fokus på:

- Åtgärder inom och nära aktiva täkter som bevarar och stärker den biologiska mångfalden.
- Invasiva främmande arter, hur de bäst förhindras och vad verksamhetsutövare kan göra om de etablerats i en täkt/närområdet.
- Kunskapsuppbyggnad inom medlemsföretagen om naturvärden inom och nära respektive täkt för att dels undvika påverkan, dels kunna tillvarata möjligheterna att stärka värdena.

SBMI stöttar denna kunskapsuppbyggnad och kunskapsdelning genom att nyttja branschgemensamma forum som exempelvis SBMIs webbplats, arbetsgrupper, seminarier och branschtidningen Stenkoll.

5. Uppföljning och kommunikation av effekter för biologisk mångfald

Bergmaterialindustrins företag och SBMI etablerar ett system för att på branschnivå kunna följa genomförandet av färdplanen och progress mot satta mål. Det innebär att vi visar på branschens möjligheter och bidrag till biologisk mångfald i täkter, exempelvis genom handboken för att skapa bra natur i täkter och konkreta goda exempel från SBMIs medlemmar. I utvalda täkter följer vi upp effekterna på biologisk mångfald av biodiversitetsstärkande åtgärder, för att bygga kunskap och vid behov kunna anpassa åtgärderna för att förbättra utfallet.

Vi kommunicerar resultatet till intressenter såsom kunder, myndigheter, närboende och intresseorganisationer kring bergmaterialindustrins påverkan på miljön, vilka möjligheter för biologisk mångfald som kan skapas inom en täkt och vilka förutsättningar som skapar bäst möjlighet att tillvarata potentialen.

6. Främja ökad användning av cirkulära bergmaterial

Bergmaterialindustrins företag och SBMI utvecklar produktionsmetoder och bidrar till ökad användning av cirkulära ballastmaterial genom att utveckla branschgemensamma riktlinjer, föra dialog med berörda aktörer och bidra till att öka kompetensen och utveckling av regelverk som främjar en cirkulär produktion. Den ökade användningen av cirkulära bergmaterial minskar behovet av nya, primära råmaterial, vilket innebär en direkt minskning av den påverkan på biologisk mångfald som kan följa av förändrad markanvändning. Genom en resurseffektiv hantering av berg är det möjligt att förlänga täkternas drifttid och öka möjligheten att gynna biologisk mångfald i befintliga täkter. Cirkulära lösningar innebär också en minskad klimatpåverkan, vilket även är positivt för biologisk mångfald.

Ringmärkning av berguvsunge i täkt. Foto: Skanska.

7. Samverkan inom värdekedjan och övriga näringslivet

Bergmaterialindustrins företag och SBMI ökar dialogen och samverkan om biologisk mångfald i värdekedjan, med både leverantörer och kunder till bergmaterialindustrin. Bergmaterialindustrin tar ansvar för de delar där vi själva har rådighet och verkar för att skapa bästa möjliga förutsättningar för övriga aktörer att bidra.

Vi samverkar med aktörer som verkar för en utveckling som stärker biologisk mångfald, såsom den europeiska branschorganisationen Aggregates Europe, andra branscher inom Sverige, samt samverkansgrupper och företagsnätverk.

8. Samverkan med offentlig sektor och övriga relevanta aktörer

Bergmaterialindustrins företag och SBMI undersöker möjligheten att öka samarbetet mellan branschen, offentlig sektor och övriga relevanta aktörer såsom akademien, samebyar, markägare och intresseorganisationer som ofta har stor kunskap om lokala behov för att stärka biologisk mångfald. Där det finns rätt förutsättningar bidrar verksamhetsutövaren till en process för att inrätta naturreservat i och kring nedlagda täkter.

Vi samlar och sprider kunskap kring hur täkter kan bidra till regionala och nationella insatser för hotade arter (sårbar (VU), starkt hotad (EN) och akut hotad (CR) enligt svenska rödlistan), andra relevanta miljömål liksom EU:s naturrestaureringsförordning.

Vi deltar i dialoger om artskydd för att underlätta för branschen att bidra till arternas bevarandestatus genom att tillhandahålla livsmiljöer för hotade och skyddade arter.

Sandödle vid Vättersands gamla grustäkt. Foto: Morgan Johansson, Onsala Biokonsult.

Uppmaningar till regeringen

Politiken har en avgörande roll i att skapa rätt förutsättningar för en hållbar bergmaterialförsörjning som också stärker den biologiska mångfalden. Genom långsiktiga regelverk, förutsägbara tillståndprocesser och relevanta styrmedel kan politiken ge branschen möjlighet att ta ett ännu större ansvar för naturen – under drift, vid efterbehandling och i hela värdekedjan.

Vi uppmanar därför regeringen att:

Stärk Sveriges bidrag till naturpositiv utveckling

För att Sverige ska kunna leva upp till EU:s mål och globala åtaganden, som åtgärds målen i Kunming-Montreal-ramverket, krävs ett nationellt ramverk för naturpositiv utveckling. Vi uppmanar regeringen att ta initiativ till ett sådant ramverk med tydliga mål och indikatorer för näringslivets bidrag till biologisk mångfald.

Främja långsiktiga incitament för naturvårdsåtgärder

Skapa långsiktiga incitament och identifiera lämpliga styrmedel som uppmuntrar företag att investera i naturvård och restaurering av ekosystem. Genom att integrera biologisk mångfald i verksamheten som en långsiktig investering kan naturvårdsåtgärder bli en del av företagets hållbarhetsarbete, vilket också stärker affärsnyttan och långsiktig konkurrenskraft.

Stärk forskning och innovation för biologisk mångfald

För att bergmaterialindustrin i högre utsträckning ska kunna bidra till ökad biologisk mångfald krävs ökade satsningar på tillämpad forskning och innovation. Vi uppmanar regeringen att stödja utvecklingen av biodiversitetspositiva metoder, tekniker och arbetssätt i produktionsmiljöer. Ett stärkt samarbete mellan akademi, myndigheter och näringsliv behövs för att ta fram och utvärdera praktiska verktyg för planering, uppföljning och efterbehandling. En riktad innovationsfond för naturanpassade lösningar i utvinningsindustrin

skulle ytterligare driva på utvecklingen.

Uppmaningar till tillståndsgivande och tillsynsansvariga myndigheter

Tillståndsgivande och tillsynsansvariga myndigheter har en nyckelroll i att omsätta regelverk till praktisk verklighet. Genom tydlig vägledning, likvärdig tillämpning och dialogbaserad tillsyn kan myndigheter skapa bättre förutsättningar för både rättssäkerhet och naturvårdsarbete. Samverkan med branschen är avgörande för att säkerställa att täktverksamhet bidrar till att stärka den biologiska mångfalden.

Vi uppmanar därför tillståndsgivande och tillsynsansvariga myndigheter att:

Utarbeta vägledning som främjar likvärdig och rättssäker tillämpning

Naturvårdsverkets vägledning om täktverksamhet är ett viktigt underlag för att uppnå en likvärdig och rättssäker tillämpning i hela landet. Rätt utformad kan en sådan vägledning bidra till att öka transparensen och förutsägbarheten för branschen. En tydlig, rättssäker och enhetlig tillämpning i hela landet stärker såväl rättssäkerheten som möjligheten att kombinera verksamhetsutveckling med åtgärder för biologisk mångfald.

Säkerställ ändamålsenlig tillämpning av artskyddsbestämmelserna

Nuvarande tillämpning av artskyddet vid prövning och tillsyn försvårar ibland åtgärder som skulle kunna gynna biologisk mångfald. Bergmaterialindustrin har potential att skapa nya värdefulla livsmiljöer och tillämpningen av regelverket behöver ta hänsyn till dessa möjligheter. När arter attraheras till områden till följd av åtgärder för att främja biologisk mångfald ska påverkan på dessa arter från den verksamhet som möjliggjort dessa åtgärder inte föranleda att

verksamheten inte kan fortsätta bedrivas.

Möjliggör längre tillståndstider

För att främja långsiktiga investeringar i biologisk mångfald är det viktigt att ge möjlighet till längre tillståndstider. Långsiktiga tillstånd ger verksamhetsutövare förutsättning att investera och genomföra åtgärder som skyddar och utvecklar livsmiljöer under hela täktens livscykel. Längre tillståndstider ökar också möjligheterna till effektivare samordning av naturvårdsinsatser och efterbehandling.

Stärk samverkan mellan myndigheter och näringsliv

För att säkerställa att biologisk mångfald beaktas i beslut och åtgärder, bör myndigheter aktivt främja samverkan med näringslivet. En öppen dialog ökar förståelsen och kan leda till lösningar som gynnar både natur och verksamhet. Detta kan exempelvis innebära att samverka kring riktade utbildningar som fokuserar på hållbar naturhantering, restaurering och bevarande av biologisk mångfald. Genom att öka kunskapen och förståelsen för de ekologiska värdena av täkter kan myndigheter bidra till mer informerade beslut och effektivare tillsyn och vägledning.

Uppmaningar till kommuner och regioner

Kommuner och regioner kan bidra till att skapa förutsättningar för bergmaterialindustrin att bidra till biologisk mångfald. Genom att integrera naturvård i regional planering och främja samverkan mellan aktörer kan de säkerställa att täktverksamheter inte bara tillgodoser behovet av bergmaterial, utan också stärker den biologiska mångfalden och landskapets ekosystemtjänster.

Vi uppmanar därför kommuner och regioner att:

Uppmärksamma täkters bidrag till biologisk mångfald i regional planering

Kommuner och regioner bör i ökad utsträckning uppmärksamma täkters bidrag till biologisk mångfald i regional planering. Detta innebär att täkter identifieras som värdefulla livsmiljöer som beaktas tidigt i planeringsprocesser,

vilket möjliggör en mer hållbar och samordnad användning av mark och resurser.

Utveckla samverkan mellan aktörer

Samverkan mellan kommuner och regioner, myndigheter och andra aktörer bör utvecklas så att bergmaterialindustrin inkluderas och blir en naturlig samarbetspart för att stärka biologisk mångfald på kommunal och regional nivå. Genom att främja dialog och samarbeten kan vi skapa en bättre förståelse för de ekologiska värdena kopplat till täktverksamhet. En samordnad insats mellan olika aktörer är avgörande för att säkerställa långsiktig framgång i arbetet med att bevara naturvärden och samtidigt tillgodose samhällets behov av bergmaterial.

Uppmaningar till kunder

Beställare, såsom Trafikverket och andra offentliga och privata kunder, har stor möjlighet att främja biologisk mångfald i exempelvis bygg- och anläggningsprojekt. Genom att ställa tydliga krav, premiera naturvårdsarbete och efterfråga hållbart producerat material kan beställare driva på omställningen genom att integrera biologisk mångfald som en central del i upphandlingsprocessen.

Vi uppmanar därför beställare att:

Använd upphandling som drivkraft

Undersök möjligheten att använda upphandling som ett verktyg som främjar branschens åtgärder som stärker biologisk mångfald i täkter. Utveckla krav och incitament i dialog tillsammans med branschaktörer och skapa större efterfrågan på hållbart producerat bergmaterial.

*Holk för pärluggla i NCCs efterbehandlade bergtäkt Karlmore.
Foto: NCC.*

7. Genomförandet av färdplanen

För att genomföra bergmaterialindustrins färdplan för biologisk mångfald är det avgörande att etablera ett arbetssätt som främjar branschens prioriterade åtgärder. Det handlar också om att skapa rätt förutsättningar i alla led i värdekedjan för att skapa incitament som stödjer dessa åtgärder.

Genomförande av branschens prioriterade åtgärder

För att kunna uppnå den gemensamma visionen är det avgörande att fokusera på att implementera branschens prioriterade åtgärder. Medlemsföretagen har det övergripande ansvaret att genomföra åtgärderna på ett lämpligt sätt i den egna verksamheten. SBMI stöttar medlemsföretagen i arbetet genom att utgöra en plattform för branschsamverkan och kunskapsspridning. Genom SBMIs arbetsgrupp för biologisk mångfald och branschgemensamma projekt kan arbetet med att implementera färdplanen utvecklas.

En förutsättning är också att förankra arbetet och sprida kunskap i hela branschen. För att främja implementeringen och engagemanget inom branschen är det viktigt att aktivt kommunicera framsteg och dela goda exempel. Detta kan exempelvis göras genom branschdagar, seminarier, branschtidningar och via SBMIs webbplats. Genom att sprida kunskap och erfarenheter kan också andra aktörer inspireras och uppmuntras att delta i arbetet med biologisk mångfald.

Forskning och utveckling

För att öka kunskapen om åtgärder och arbetsmetoder som kan skapa störst nytta för biologisk mångfald i tåkter är det nödvändigt att genomföra forskning och utveckling (FoU). Detta kan inkludera studier av åtgärdernas effekter i tåkter, identifiering och hantering av invasiva främmande arter, samt utveckling av lämpliga metoder för restaurering och eventuell kompensation.

Samarbete i värdekedjan

För att uppnå färdplanens mål är det nödvändigt att samarbeta inom värdekedjan. Genom samverkan kan vi säkerställa att åtgärder för biologisk mångfald blir effektiva och ger önskad verkan. En ökad dialog med tillståndsgivande och tillsynsansvariga myndigheter, såsom Naturvårdsverket och länsstyrelserna, kan skapa en ökad förståelse och samsyn kring både möjligheter och förväntningar. Det kan i sin tur främja utvecklingen av vägledning och processer som stärker biologisk mångfald i tillstånds- och tillsynsärenden.

För att utveckla och utvärdera metoder som gynnar biologisk mångfald i tåkter, samt minska risken för spridning av invasiva främmande arter, är samverkan med akademien central. Genom gemensamma forsknings- och utvecklingsprojekt kan kunskapen om åtgärdernas effekter förbättras.

Eftersom markanvändning i hög grad styrs lokalt genom detalj- och översiktsplaner har kommuner och regioner en viktig roll i den strategiska planeringen. Biologisk mångfald kräver ett helhetsperspektiv och en tidig samverkan i planeringsfasen, vilket också bör inkludera markägare, naturvårdsorganisationer och samebyar där det är aktuellt, kan bidra med ökad kunskap, engagemang, långsiktighet och bättre helhetslösningar.

Även beställare som Trafikverket är viktiga. Genom att använda upphandling som verktyg kan branschens utveckling mot ökad biologisk mångfald främjas. Dessutom kan gemensamma initiativ inom bygg- och anläggningsbranschen samt transportsektorn skapa synergier som förstärker effekterna av de åtgärder som vidtas.

Uppföljning och kontinuerlig förbättring

För att följa utvecklingen och genomförandet av färdplanen är det avgörande att etablera system för uppföljning och utvärdering av de vidtagna åtgärderna. Genom att kontinuerligt mäta och kvantifiera åtgärderna och justera insatserna kan branschen säkerställa att arbetet bidrar till visionen om att stärka biologisk mångfald i täkter. På så sätt kan bergmaterialindustrin effektivt bidra till att bevara och främja biologisk mångfald, vilket inte

bara gynnar naturen utan även stärker branschens långsiktiga hållbarhet och konkurrenskraft.

Färdplanen utgör ett första steg i det branschgemensamma arbetet med att stärka biologisk mångfald i täkter. I takt med att kunskapen och erfarenheten ökar inom branschen, och i ljuset av samhällsutvecklingen, kommer det att vara nödvändigt att regelbundet utvärdera och uppdatera färdplanen – för att säkerställa att den styr mot det långsiktiga målet om en bergmaterialindustri i harmoni med naturen 2050.

Södersluttning i Sibelcos täkt Baskarp, där blommande växter gynnar många insekter. Foto: Taina Kuhna.

ANTECKNINGAR

Sveriges Bergmaterialindustri (SBMI) är branschorganisationen för producenter av bergmaterial samt leverantörer och konsulter som arbetar i branschen. Föreningen samlar cirka 90 procent av den svenska bergmaterialindustrin.

